

მედეა საღლიანი, ნატო შავრეშიანი

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი,
თბილისი

medeasagliani@yahoo.com nataliashavreshiani@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: სვანური ენა, მეტროლოგია, ტერმინოლოგია

მეტეოროლოგიურ მოვლენათა აღმნიშვნელი ტერმინოლოგიის ეთნოლინგვისტიკური ანალიზი სვანურში

*„რა გინდა რომ აქ არ იყოს, -
ენა იტყვის რას!
სიტყვა გინდა?! -
მარტო წვიმას
აქვს სახელი ცხრა“.*

ყოველი ენის ლექსიკაში კარგად აისახება როგორც ძველი ვითარება, ისე ის ცვლილებები, რომლებიც საზოგადოებაში დროთა ვითარებაში ხდება, ხოლო ლექსიკის შესწავლა სემანტიკურ (დარგობრივ) ჯგუფებად საშუალებას იძლევა უფრო სრულად იქნეს გათვალისწინებული ენის სიტყვიერი სიმდიდრე და სათანადო საზოგადოებრივი რეალიები. აკად. არნ. ჩიქობავა ამასთან დაკავშირებით აღნიშნავდა: „აუცილებელია დარგობრივი ლექსიკის რაც შეიძლება სრული აღრიცხვა როგორც ენებში, ისე დიალექტებში, იმ სპეციალურ გამოთქმებთან (||ფრაზებთან) ერთად, რომლებშიაც ისინი იხმარებიან და შესაბამისი რეალიების სათანადო გათვალისწინებით, – აუცილებელია როგორც ლინგვისტური, და საერთოდ კულტურულ-ისტორიული თვალსაზრისით, ისე შესაბამისი სალიტერატურო ენების განვითარების ინტერესთა თვალსაზრისითაც“. მიუხედავად ცნობილი მეცნიერის ამ სამართლიანი განცხადებისა, სვანურის დარგობრივი ლექსიკის სრული აღრიცხვა და მისი სტრუქტურულ-სემანტიკური და ეტიმოლოგიური ანალიზი (სხვა ქართველურ ენებთან შედარება-შეპირისპირების თვალსაზრისით) დღემდე არ განხორციელებულა, რაც ქართველური ენათმეცნიერების ერთგვარ ხარვეზად შეიძლება ჩაითვალოს.

ამჯერად სწორედ დარგობრივი ლექსიკის ერთ-ერთი საინტერესო და ისტორია-ეთნოლოგიისა და ენათმეცნიერებისათვის მეტად

მნიშვნელოვანი ლექსიკური ჯგუფის – *მეტეოროლოგიური (ატმოსფერული და ციური) მოვლენების აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულების* შესახებ გვექნება მსჯელობა სვანური ენის ტრადიციულად ცნობილი დიალექტებისა (ბალსზემოურის, ბალსქვემოურის, ლაშხურისა და ლენტეხურის) და ჩოლურული მეტყველების მონაცემების მიხედვით.

წინამდებარე გამოკვლევაში სათანადო რელევანტურ კვლევებზე დაყრდნობითა და ახალი მიდგომა-ინტერპრეტაციებით წარმოდგენთ არაერთი სვანური მეტეოროლოგიური ლექსიკური ერთეულის ფონეტიკურ-ფონოლოგიურ, სემანტიკურ და ეტიმოლოგიურ ანალიზს სათანადო ეთნოგრაფიული მასალების გათვალისწინებით. კვლევის მეთოდად კი გამოყენებულია *სინქრონიულ-დიაქრონიული, დესკრიფციული (აღწერითი), ისტორიულ-შედარებითი და შინაგანი რეკონსტრუქციის მეთოდები*, რომლებიც განსაზღვრულია დასახული ამოცანების არსით.

ჩვენ მიერ ჩატარებული კომპლექსური კვლევა, უპირველეს ყოვლისა, ეფუძნება დიდძალ სვანურ როგორც ტექსტობრივ და სალექსიკონო, ასევე სავლე პირობებში მესტიისა და ლენტეხის რაიონის სოფლებში მოძიებულ სათანადო მასალებს და დალაგებულია შემდეგი პრინციპით:

- ნასესხები მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ლექსიკური ერთეულები
- საერთოქართველური მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ძირ-ფუძეები
- საკუთრივ სვანური მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი მასალა
- მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ჰიბრიდული ლექსიკური ერთეულები

1. სვანური ენა, მიუხედავად იმისა, რომ უმწერლობო ენაა, საკმაოდ მდიდარია სხვადასხვა დარგის ლექსიკური ერთეულებით, რომელთა ძირითადი მარაგი საერთოქართველური ფუძეებიდან მომდინარეობს. ამ მასალის გვერდით დიდი რაოდენობით მოიპოვება როგორც ქართულ-ზანური ენებიდან უშუალოდ მომდინარე მასალა, ისე ქართულ-ზანურის გზით შემოსული ბერძნული, თურქული, სპარსული, არაბული, ოსური, ჩრდილოკავკასიური, რუსული და სხვა

ენათა მონაცემები. გარდა ამისა, ხშირია უშუალოდ ბერძნულიდან, რუსულიდან, ადიღურიდან... შეთვისებული არაერთი ისეთი ლექსიკური ერთეული, რომელთაც სესხების პროცესში მეტად საყურადღებო ფონეტიკურ-ფონოლოგიური და სემანტიკური ადაპტაცია განუცდიათ. სესხება, როგორც წესი, განპირობებულია გარკვეული კონტაქტებით დროსა და სივრცეში. ბუნებრივია, სვანურში მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი უცხოენოვანი მასალაც დასტურდება, რომელიც სესხება-ადაპტაციის, მათი შემოსვლის გზებისა და ქრონოლოგიის დასადგენად დაიყო შემდეგ ქვეჯგუფებად:

ა) უშუალოდ ქართულ-მეგრულიდან შეთვისებული ლექსიკური ერთეულები:

ამინდ (ზს., ქს.)/*ამინდ* (ბქ., ლნტ.) < ქართ. *ამინდ-ი* „ატმოსფეროს მდგომარეობა (წვიმა, თოვლი, ქარი, სიციხე, სიცივე და სხვ.) განსაზღვრულ დროსა და ადგილზე, – დარი“ სიტყვისაგან როგორც *ფონეტიკურად უცვლელი* სახით (*ამინდ*), ასევე *ფუძისეულ ხმოვანთა* (ა + ი = ა) *უმლაუტით* (*ამინდ*).

ამინდობ (ლშხ., ჩოლ.) „დარიანობა (ზედმიწ. – **ამინდ-ობ-ა*)“ < ქართ. *ამინდ-ი* „ატმოსფეროს მდგომარეობა (წვიმა, თოვლი, ქარი, სიციხე, სიცივე და სხვ.) განსაზღვრულ დროსა და ადგილზე, – დარი“ ფორმისაგან *ანლაუტისეული ხმოვნის მოკვეცივით*.

არატი/აკატი (ჩოლ.) < ქართ. *არავ-ი* „სამხრეთის თბილი ქარი“ ლექსემისაგან შემდეგ ფონეტიკურ პროცესთა – *ხმოვანთა სიგრძის* და *თანხმოვანთა მონაცვლეობის* გზით. აღნიშნულ პოზიციებში (*არატი*) ხმოვნის სიგრძის გამომწვევი მიზეზი არ ჩანს (შდრ.: ბზ., ლშხ. *ამენ*, ლშხ. *ბულთ*, ლშხ. *კინჩხ*, ბზ. *რაზ...*).

ბორიო/ბორია (ჩოლ.) „ძლიერი ქარი“ < ახ. ქართ. *ბორიო* „ცივი ძლიერი ქარი (ჩრდილოეთისა)“, კუთხ. *ბორია* „სიო, ნიავი“ (შდრ. ძვ. ქართ. *ბორია-ღ*) „ქარი იგი ჩრდილოდსა“ ფორმებისაგან ფონეტიკურად უცვლელი სახით.

ბური (ზს.)/*ბურ* (ლშხ.)/*ბგრი* (ლნტ., ჩოლ.) „ნისლი, ბურუსი; ბნელი“ < ქართ. *ბურ-ი* 1. „სიციხის დროს ჰაერში დამდგარი მტვერი, რაც ჰაერს გამჭვირვალობას უკარგავს“, 2. „ანაორთქლი, ბურუსი“. ზემოსვანურ დიალექტებში საანალიზო ლექსიკური ერთეული *ფონეტიკურად სრულიად უცვლელი* სახით არის შეთვისებული ქართულიდან, ლაშხურში, როგორც წესი, *მოკვეცილია სახელობითი ბრუნვის ნიშანი*, ლენტეხურსა და ჩოლურულში კი ხდება *ხმოვანთა რედუქცია*.

ბურისუ (უშგ.) < ქართ. *ბურუსი* – „ჰაერში წვრილ-წვრილ წვეთებად დამდგარი ორთქლი, რომელიც თეთრ-მონაცრისფროდ ფარავს ყველაფერს და ჰაერს გამჭვირვალობას უკარგავს, – ნისლი, ჯანლი“ (შდრ. ზს. *ბინტუ* „ნისლი, ბურუსი“) სიტყვისაგან *უმლაუტისა* და *მეტათეზისის* განხორციელებით.

გაგანია (ლშხ.) < ქართ. (იმ., გურ.) *გაგანია-ი/ე* „დიდი, ძლიერი (სიცხე, პაპანაქება), _ იგივეა, რაც გაგანია“ ფორმისაგან *ფონეტიკურად უცვლელი* სახით.

გირგალ (ბზ.)/*გირგალად* (ლშხ., ჩოლ.)/*გირგალ* (ლშხ., უშგ.) 1. „გირგალი (ზედმიწ. _ *გრიგალ-ა*)“, 2. *გადატ.* „ავი სული“ < ქართ. *გრიგალი-ი* „ძლიერი, გამანადგურებელი ქარი, _ ქარიშხალი“ *ლექსემისაგან* სხვადასხვა სახის ფონეტიკურ პროცესთა (*უმლაუტის, მეტათეზისისა* და *ბგერათა განვითარების*) გავლით.

ლი-გრილ-ე (ჩოლ.) < ქართ. *ა-გრილ-ებ-ა* „სიგრილის დადგომა“. ნასესხებია მასდარული ფორმის ძირი *გრილ-*, *ლი-* *-ე* კი სვანური მასდარის მაწარმოებელი ცირკუმფიქსია.

გურჰუნ/გერჰუნ/გერხუნ/გერმუნ (ბზ.)/*გურჰუნ/გერჰუნ* (ბქ., ლშხ.)/*გერხუნ* (ბქ., ლნტ.)/*გერმუნ* (ლშხ.)/*გურხუნ* (ლნტ.) 1. „გრიალი, ზათქი, გრგვინვა“, 2. „ხარხარი, ხორხოცი“, 3. „ერთად მოთქმით ტირილი“ < ქართ. *გურხუნ-ი* „გამაყრუებელი ხმაური, – გუგუნ, გრიალი, ქუხილი“.

ქართულის გზით შეთვისებული *გურხუნ* ის აღმნიშვნელი სვანური ფონეტიკური ვარიანტები საკმაოდ სახეცვლილია, ხდება შემდეგი ფონეტიკური პროცესები: *ხმოვანთა სიგრძე, რედუქცია, თან-ხმოვანთმონაცვლეობა, მეტათეზისი* და ა. შ., თუმცა, როგორც ხმაბადვითი ფორმა, შესაძლოა სვანურში დამოუკიდებლად გაჩენილიყო.

გუალი (ბზ.)/*გუალი* (ბქ., ლნტ.)/*გუალი* (ლშხ., უშგ.) 1. „გვალვა“, 2. ბქ. „მოწმენდილი ცა“ < ქართ. *გვალ-ვა* „ხანგრძლივი უწვიმობითა და სიცხით გამოწვეული ნიადაგის სიმშრალე, მცენარეების განადგურება“ *ლექსიკური ერთეულისაგან* სხვადასხვა ფონეტიკურ პროცესთა (*უმლაუტის, აუსლაუტში მარცვლის მოკვეცისა* და *ბგერის გაჩენის*) გავლით. გასარკვევია საიდან გაჩნდა სვანური საზოგადო არსებითი სახელის აუსლაუტში *ი* ხმოვანი, რომელიც ქართულ შესაბამის ფუძეში არ დასტურდება? სვანურში, როგორც წესი, სახელობითი ბრუნვის ნიშანი სესხებისას იკარგება. ჩვენი აზრით, საანალიზო ძირ-ფუძეები საკმაოდ ძველ ნასესხობას უნდა წარმოადგენდნენ და უნდა მომდინარეობდნენ ქართული მიმდებარე ფორმებისაგან – გამო-გვალ-ულ-ი,

და-გვალ-ულ-ი „გადამწვარი, სიცხისაგან (გვალვისაგან) გამომშრალი, გადამხმარი (მიწა)“. შესაძლოა, სვანურს სწორედ ქართული მიმღეობური ფორმების აუსლაუტისეული -ი ხმოვანი გადმოჰყვა (შდრ. ასევე აბსტრაქტული სახელები – *გუჭლიობ* (ბზ.)/*გუჭლიობ* (ბქ., ლნტ.)/*გუჭლობ* (ბქ.)/*გუჭლიობ* (ლოშ., უშგ.) „გვალვის პერიოდი, გვალვიანობა, ზედმიწ. – **გვალვ-ობ-ა*“; *გუჭლობანობ* (ბზ.) „გვალვის პერიოდი“ < ქართ. *გვალვ-იან-ობ-ა* „იგივეა, რაც გვალვა“ და ქონების აღმნიშვნელი – *გუჭლიობან* (ბზ.) < ქართ. *გვალვ-იან-ი* „რასაც გვალვა ახასიათებს, რასაც გვალვა სდევს თან (წელიწადი, თვე...)“...).

სვანურში *გვალვა* ფუძისაგან ნაწარმოები მასდარული ფორმაც გვხვდება, მაგ. *ლი-გუჭლ-ა* (ბზ.)/*ლი-გუჭლ-ალა* (ბქ.) „გამოდარება, კარგი ამინდის დადგომა (ზედმიწ. – *გა-მო-გვალვ-ა*)“ < ქართ. *გვალვა* „ხანგრძლივი უწყიმობითა და სიცხით გამოწვეული ნიადაგის სიმშრალე, მცენარეების განადგურება“ *ფორმისაგან და გაფორმებულია სვანური მორფოლოგიური ინვენტარით*.

დანწყუა (ჩოლ.) „გრიგალი, ქარიშხალი“ < სავარაუდოდ ზან. (მეგრ.) *დო-წყუ-ალ-ა* „დანგრევა, დაქცევა, ჩაქცევა“, *გადატ.* „საშინელი ამინდი; გაბრაზება, გაავება...“ სიტყვისაგან *რედუქციითა და ხმოვანთმონაცვლეობით*. ზმნისწინიანი ფორმის სესხება (მონათესავე ქართულური ენებიდან) იშვიათად, მაგრამ მაინც დასტურდება სვანურში.

შენიშვნა: სპეციალურ ლიტერატურაში ქართველურ ენათა მონაცემების (შდრ. ქართ. *წყვ- გა-წყვ-ა* „მოისპო“; *გა-მ-წყვ-არ-ი* „მომსპარი“ : მეგრ. *წყვ-წყ- ბ-წყ-გნ-ქ* „ვანგრევე; ვსპობ“; *ი-მ-წყ-უ-ქ* „ვიღუპები“; *მა-წყ-უ-ალ-ი* „დამქცევი“; *წყვ-ირ-ი* „დაქცეული“; *ო-წყ-უ* „დასაქცევი“... : სვან. *წყუ- ლი-წყუ-ე* „განადგურება; მოსპობა“, *ხ-ა-წყუ-ე* „სპობს“, *ლა-ხ-ა-წყუ* „მოსპო“... – ვენრიხი, სარჯველაძე 2000:658 და, ასევე, ქართ. *წყვ- გა-წყვ-ა*, *გა-მ-წყვ-არ-ი* „მომსპარი“ : ზან. (მეგრ.) *წყუ-ალ-ა* „მოსპობა; დაქცევა“, *დრ-წყვ-ი* „ჩაიძირე“, *დო-ბ-წყვ-ი* „დავაქციე, მოვსპე; ჩავძირე“, *მუკო-წყვ-ილ-ი* „ჩამოშლილი“ : სვან. *წყ-ლი-წყუ-ე* „განადგურება; მოსპობა“, *ხ-ა-წყუ-ე* „სპობს“ – ჩუხუა 2017:533-534) რეკონსტრუირების საფუძველზე საერთო-ქართველური ფუძეების დონისათვის აღდგენილია *წყუ-* „წყდომა, დაქცევა; მოსპობა“ არქეტიპი. რაც შეეხება ჩვენ მიერ ჩოლურულ მეტყველებაში გამოვლენილ *დანწყუა* „გრიგალი, ქარიშხალი“ ფორმას, რომელიც არცერთ ეტიმოლოგიურ ლექსიკონში არ არის შესადარებლად მოხმობილი, შედარებით ახა-

ლი შეთვისებული უნდა იყოს ზანურისაგან, რასაც გვაპარაუ-
დებინებს სვანურ-ზანურ ფორმათა სტრუქტურულ-სემანტიკუ-
რი იდენტურობა. როგორც სვან. და-ნწყუა, ასევე მეგრ. დო-
ნწყუ-ალ-ა სწორედ ცუდი ამინდის, გრიგალის, ქარიშხლის; და-
ქცვის, დანგრევის, წარღვნის და ა. შ. მნიშვნელობით გამოიყე-
ნება.

სვანურ და-ნწყუაში გამოვლენილი და- ზმნისწინი ფორმით
ქართული და- ზმნისწინის ტოლფარდია, თუმცა, ეჭვგარეშეა, რომ
იგი მეგრული დო-ნწყუ-ალ-ა'დან არის ნასესხები, შესაბამისად, ჯერ
უნდა გვქონოდა დო-ნწყუა და შემდგომ ო > ა გადასვლით მივიღეთ
და- ზმნისწინი.

მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ სვანური საანალიზო ზმნური
ძირი ყველა დროს ვერ აწარმოებს და ამდენად დეფექტურ ზმნათა
რიგში შეიძლება მოექცეს.

დარ (ზს., ლნტ.)/დარ (ლშხ., ჩოლ.) < ქართ. დარ-ი „ამინდი, ტა-
როსი“ სიტყვისაგან როგორც ფონეტიკურად უცვლელი სახით (დარ),
ასევე უძლავუტის მეშვეობით (დარ); ქართული დარ- ძირისაგან იწარ-
მოება აგრეთვე მასდარული და მიმღობური ფორმები, მაგ. ლი-დარ-
ე (ბქ.) „გამოდარება“, ლგ-დარ-ე „გამოდარებული“...

ელჟექ (ქს.) < ქართ. ელ-ჟექ-ი „ცუდი ამინდი, – ელვა და ჭექა“
რთული შედგენილობის სიტყვისაგან ფონეტიკურად უცვლელი სა-
ხით.

ენქერ/ენქერ/ენქერ (ჩოლ.) < ქართ. ლენქერ-ი „იგივეა, რაც ძვ.
ქართ. ლანქერი“, ლეჩხ. „მომატებული, ამღვრეული მდინარე, – ლიაღ-
ვი“ (შდრ. ახ. ქართ. ნამქერ-ი) ლექსემისაგან ანლაუტისეული თან-
ხმოვნის დაკარგვით, იოტიზაციითა და ხმოვანთმონაცვლეობით.

ენქერობ/ენქერობ/ენქერობ (ჩოლ.) „წყალდიდობა (ზედმიწ. –
*ლენქერ-ობ-ა)“ < ქართ. ლენქერ-ი „იგივეა, რაც ლანქერი“, ლეჩხ. „მო-
მატებული, ამღვრეული მდინარე, – ლიაღვი“, ლანქერ-ი „თოვლის
ღვარი, თოვლის წვენი“ (საბა). საინტერესოა, რომ აბსტრაქტულობის
მაწარმოებელი -ობა სუფიქსიანი ფორმები ქართული ენის ლექსიკო-
ნებში არ დასტურდება.

თაბარობ/აქ (ლშხ., ჩოლ.) „კარგი დარი; ადგილობრივთა განმარ-
ტებით, ძველისძველი პერიოდი, როდესაც ზამთარი საერთოდ არ არ-
სებობდა (ზედმიწ. – *მთა-ბარ-ობ-ა)“ < ქართ. მთა-ბარობა „მთა და ბა-
რიანი ადგილები“ (შდრ. ბქ. ლილახუ-ლიბარუ და ბარობ) კომპოზი-
ტისაგან ანლაუტისეული თანხმოვნის დაკარგვითა და აუსლაუტისე-

ული ხმოვნის მოკვეციტ.

ლი-თქორ-ე (ჩოლ.) < ქართ. თქორ-ვ-ა „ცრა, ჟინჟღვლა“. სვანური მორფოლოგიური ინვენტარით გაფორმებული -თქორ- ძირი უცვლელადაა შეთვისებული ქართულიდან.

ლი-მერხ-აღლ (ბზ.) „გამოდარება (ზედმიწ. – *მერეხ-ობ-ა)“ < ქართ. მერეხ-ი „თავსხმა, დელგმა“ ლექსიკური ერთეულისაგან როგორც ხმოვანთა სივრდით, ასევე სემანტიკური გადაწვეით. ნასესხები სიტყვა სვანურმა საკუთარ მორფოლოგიურ ყალიბში მოაქცია და გაასვანურა. მსგავსი შემთხვევები სხვა ენათაგან შეთვისებულ მასალაში ძალზე ხშირია.

მისრ (ბქ.) „მზის ჩასვლის წინ, საღამოსკენ (ან მზის ამოსვლისას) დამდგარი ერთგვარი ნისლი“ < ქართ. ნისლ-ი 1. „ჰაერში წვრილ-წვრილ წვეთებად დამდგარი ორთქლი, რომელიც თეთრ-მონაცრისფროდ ფარავს ყველაფერს, – ბურუსი, ჯანლი“, 2. გადატ. „ბუნდი, ბურანი“ სიტყვისაგან სონორ თანხმოვანთა მონაცვლეობით.

ნანქერ (ბზ.) < ქართ. ნამქერ-ი „თოვლი, ქარისაგან ჰაერში ატანილი ან სადმე შეგროვებული, მოგროვებული, მიყრილი“ ფორმისაგან სონორ თანხმოვანთა (ნ/მ) მონაცვლეობით.

ნეტუ (ჩოლ.) „წვიმიანი, ნოტიო ამინდი“ < ქართ. ნოტიო „ნესტიანი, ნამიანი...“ ლექსემისაგან სხვადასხვა ფონეტიკურ პროცესთა (უმლაუტის, მეტათეზისისა და აუსლაუტისეული ხმოვნის მოკვეცის) შედეგად.

ნიაუ (უმგ.) 1. „ნიავი“, 2. გადატ. „აღლო“ < ქართ. ნიავ-ი „ნელი ქარი, – სიო“ სიტყვისაგან ფონეტიკურად უცვლელი სახით. ქართულიდან შეთვისებული ნიაუ- ძირი ასევე გამოიყენება იდიომატური გამოთქმის ერთ-ერთ კომპონენტად, მაგ., ნიაუ იყერ „აღლო აიღო (ზედმიწ. – ნიავ-ი ირტყა)“.

ნისლ (ზს., ქს.) < ქართ. ნისლ-ი „ჰაერში წვრილ-წვრილ წვეთებად დამდგარი ორთქლი, რომელიც თეთრ-მონაცრისფროდ ფარავს ყველაფერს, – ბურუსი, ჯანლი“ სიტყვისაგან ფონეტიკურად უცვლელი სახით.

მაღბუზ (ლშხ.) გადატ. „ცუდი ამინდი“ < ქართ. იაღბუზ-ი 1. „კაკასიონის ერთ-ერთი მწვერვალი“, 2. ქართლ. გადატ. „ცივი, ჩრდილოეთის ქარი“ ლექსემისაგან იოტაციითა და სემანტიკური გადაწვეით.

ლო-პალტ-ე (ბზ.) „ხვავრიელად თოვა“ < ქართ. [გა]-ფანტ-ვ-ა „ბნევა, მიმოფანტვა“ ფორმისაგან სუბსტიტუციის, სონორთა მონაც-

ვლეობისა და ხმოვანთა სიგრძის მეშვეობით (შდრ. ასევე გურ. პანტ-ვა, პანტ-ავ-ს, თუმცა ბალსზემოური საანალიზო ლექსიკური ერთეულის სალიტერატურო ფორმისაგან სესხება უფრო სავარაუდოა).

ლი-პრას-ე (ჩოლ.) 1. „წვრილად და სწრაფად თოვა“, 2. გადატ. „სწრაფად და სუფთად თიბვა“ < ქართ. {გა}-პარს-ვა-ა „სახელი გაპარსავს, გაიპარსება ზმნათა მოქმედებისა“ ფორმისაგან როგორც სხვადასხვა ფონეტიკურ პროცესთა (*ხმოვანთა სიგრძისა და მეტათეზისის*), ასევე *სემანტიკური ცვალებადობის* გზით.

სატყუ (ჩოლ.) < ქართ. *სეტყვა* „ატმოსფერული ნალექები, რომლებიც ყინულის პატარა მარცვლების სახით მოდის“ სიტყვისაგან *აუსლაუტის მოკვეციტა* და *ფუძისეულ ხმოვანთა მონაცვლეობით*.

სგლ (ზზ., ლშხ., ჩოლ.)/სგლ (ზქ., ლნტ.) „სივილი (ქარისა)“ < ქართ. *სისინი*-ი „ქარის, ნიავის და მისთ. ქროლის ხმა“ ლექსიკური ერთეულისაგან სხვადასხვა სახის ფონეტიკურ პროცესთა გავლით.

უჭიატ (ლშხ.) „გადაუღებელი წვიმა (ზედმიწ. – *უ-ჭიატ-ი ანუ *გა-მო-უ-ჭიატ-ებ-ელ-ი*)“ < ქართ. (ლექს.) *უჭიატ-არ-ი* (< *ჭიატ-ი* „ღრუბლებიდან, ნისლიდან გამოშუქება მზისა“) „ხანგრძლივი წვიმიანობა“ ფორმისაგან *აუსლაუტის გამარტივებითა და სემანტიკური ცვალებადობით*.

ლი-ფელტ-ე (ჩოლ.) „ხვავრიელად, ფანტელებით თოვა (ზედმიწ. – **ფანტელ-ობ-ა*)“ < ქართ. *ფანტელ-ი/ფანტელ-ა* „თოვლის ფიფქი“ სიტყვისაგან სხვადასხვა ფონეტიკური პროცესით (*ხმოვანთა სიგრძის, მეტათეზისისა და ბგერათა დაკარგვის*) ნასესხები ძირი გაფორმებულია სვანური მორფოლოგიური ელემენტებით.

ლი-ფინთლ-ჰუ-ი (ზქ.) „თოვა დიდი და ხშირი ფიფქებით (ზედმიწ. – **ფთილ-ვა*)“ < სავარაუდოდ ქართ. ფთილა „გაჩეჩილი ან გაპენტლილი მატყლი (ბამბა) ხელის გულის ოდენა..., – ფარო, ფარტენა“ ფორმისაგან, შდრ. ზზ. *ფითუ* „თოვლის ფთილა“.

ქისოტ (ჩოლ.) „მსუსხავი ქარი“ < ქართ. (მესხ.) *ქსიტ-ვა* (ქარისა) „მსუსხავი ქარის ქროლა = ქარი ქსიტამს“ სიტყვისაგან მეტათეზისითა და ხმოვნის გაჩენით (?). სემანტიკური იდენტურობა აშკარად თვალსაჩინოა.

ქარაფ (ზს., ლნტ.)/ქარაფ (ზქ.)/ქრაფ (ლშხ., ჩოლ.)/ქერაფ (ჩოლ.)/ქერაფ (ლზმ.) 1. ზს., ქს. „ქარაფი კლდე, ხრამი“, 2. ქს. „ნამქერი, თოვლის დიდი კედელი“, შდრ. ლზმ. *სარაჭატი* < ქართ. ქარაფ-ი „კლდის ქიმი“ ფორმისაგან *უმლაუტისა და რედუქციის* მეშვეობით.

ქცეუა (ჩოლ.) „წვიმა, ავდარი“ < ქართ. *ქცევა* „ნგრევა, შლა,

რღვევა; განადგურება...“ ლექსემისაგან *ფონეტიკურად უცვლელი* სახით, შდრ. ასევე ჩოლ. ზმნისწინიანი *დაქცაუ* „ქცევა; ცუდი ამინდი“ < ქართ. *და-ქც-ევ-ა* „დანგრევა, დაშლა, დარღვევა“, *გადატ.* „განადგურება, ამოგდება, დანგრევა (ქვეყნისა, ოჯახისა...)“; დაღუპვა, წახდენა, გაუბედურება (ქვეყნისა)“ სიტყვისაგან *ფუძისეულ ხმოვანთა მონაცვლეობითა* და *აუსლაუტისეული ხმოვნის მოკვეციით*. შეფარდება სემანტიკურ დონეზე წ ვ ი მ ა / ა ვ დ ა რ ი ~ დ ა ქ ც ე ვ ა ბუნებრივია.

ყელობ (ჩოლ.) < ქართ. *ყელ-ობ-ა* „წვიმანხშირობა“ (საბა) ლექსიკური ერთეულისაგან *აუსლაუტისეული ხმოვნის მოკვეციით*.

შმოთ (ჩოლ.) „ცუდი ამინდი“ < ქართ. (ლექს.) *შმოთ-ი* „?“ ფორმისაგან ფონეტიკურად სრულიად უცვლელი სახით.

შხეფ (ლშხ., ჩოლ.) „შხაპუნა ხანმოკლე წვიმა“ < ქართ. *შხეფ-ი*

1. „სწრაფად გატყორცნილი სითხის ხშირი წვეთები, წინწყალი; წუწი“;
2. „შხაპი“ სიტყვისაგან *ფონეტიკურად უცვლელი* სახით.

შიიუ (ჩოლ.) „თოვლიანი უფსკრული; დიდი ბზარი მყინვარში“ < ქართ. (ლექს., იმერ.) *შიივ-ი* „მდინარიდან მონაბერი ცივი ქარი; ხრამიდან მომავალი ქარი; კლდოვანი ადგილი, სადაც მდინარე შხუილით გადმოდის და აქაფებულა, ჩანჩქერი, წყალვარდნილი...“ სიტყვისაგან *ფონეტიკურად უცვლელი* სახით.

ძანძახ (ზს., ლნტ.)/*ძანძახ* (ლშხ., ჩოლ.) 1. „წვიმიანი, ნესტიანი (ამინდი)“, 2. „გადაუღებელი, ძლიერი წვიმა“ < ქართ. (ქართლ.) *ძანძახ-ი* „დიდი ტალახი, ჭყაპი“, შდრ. მესხ. *ძან-ძალი* „წვიმა და დიდი ტალახი“ ლექსემისაგან როგორც *ფონეტიკურად უცვლელი* სახით, ასევე *უმლაუტის* მეშვეობითა და მინიმალური *სემანტიკური გადაწევიით*.

ჭანჭახ (ჩოლ.) „თავსხმა წვიმა, რომელსაც თან ახლავს ჭექა-ქუხილი“ < ქართ. *ჭანჭახ-ი* „თხელი ტალახი, – ჭენჭეხი“ ფორმისაგან *ფონეტიკურად უცვლელი* სახით.

ჭუაუ (ბქ.) „ავდრიანობა“ < ქართ. *ჭვალ-ი* „მჩხვლეტავი ტკივილები გვერდში (ან მკერდში)“.

ჭყლაუ (ბზ.)/*ჭყლაუ* (ლნტ., ჩოლ., უშგ.) „თოვლჭყაპი“ < ქართ. *ჭყვაპ-ი/ჭყაპ-ი* „გამდნარი თოვლისაგან ან წვიმისაგან დაყენებული ტბორი“ (შდრ. ბქ. *ჭლაუ*) სიტყვისაგან სხვადასხვა ფონეტიკურ პროცესთა (*სონორ თანხმოვანთა მონაცვლეობის, უმლაუტის*) გავლით და, ასევე, *ფონეტიკურად უცვლელი* სახით.

ჭყიპა (ჩოლ.) „თავსხმა წვიმა“ < ქართ. ჭყვაპ-ი/ჭყაპ-ი „გამდნარი თოვლისაგან ან წვიმისაგან დაყენებული ტბორი“ ლექსიკური ერთეულისაგან ფონეტიკურ-სემანტიკურად ადაპტირებული ფორმით.

ლო-ჭხენ-წლ (ზზ.)/*ლო-ჭხენ-ალ* (ბქ.) „ჭექა, ქუხილი, ჭექა-ქუხილი“, *ლო-ჭერხ-ენ-ი* (ზზ.) „ჭექა“, შდრ. ქართ. *ჭახან-ი* „გატეხვის, დაჯახების, თოფის გავარდნისა და მისთ. მკვეთრი ხმა“, აჭარ. *ჭახან-ი* [ამინდები] „ცუდი, უვარგისი ამინდები“. არ გამოვრიცხავთ სვანური საანალიზო ერთეულების, როგორც ხმაბაძვითი ფორმების, დამოუკიდებლად გაჩენას.

ჰაუა (ზს.) < ქართ. ჰავა „კლიმატი“ ფორმისაგან *ფონეტიკურ-სემანტიკურად უცვლელი* სახით.

ჰაუდარ/ჰაუდარ (ზზ.)/*აუდარ* (ლშზ., ჩოლ.)/*აუდარ* (ლნტ.) „ცუდი ამინდი“ < ქართ. ავდარ-ი „ცუდი ამინდი, ცუდი დარი“. განსახილველ ფონეტიკურ ვარიანტებში სვანურის ამა თუ იმ დიალექტისათვის დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესები (*ხმოვანთა ფშვინვიერი შემართვა, უმლაუტი, სიგრძე...*) განხორციელებულა. ქვემოსვანურ დიალექტებში *ფონეტიკურად უცვლელი* სახითაც არის შეთვისებული. აქვე უნდა ითქვას, რომ სვანურში ქართული *ავდარ-* ძირისაგან ნაწარმოები არაერთი ფორმა დასტურდება, ესენია:

ჰაუდრძან (უშგ.) < ქართ. *ავდრ-იან-ი* „წვიმიანი ამინდი“ სიტყვისაგან *ხმოვანთა ფშვინვიერი შემართვისა* და *უმლაუტის* საშუალებით; *ჰაუდრიანობ/ჰაუდრიანობ* (ზზ.)/*აუდრიანობ* (ლშზ.) < ქართ. *ავდარ-იან-ობ-ა* „ცუდი ამინდი, წვიმები“ ფორმისაგან *ხმოვანთა ფშვინვიერი შემართვისა* და *სიგრძის* განხორციელებით. ლაშხური ფორმა *ფონეტიკურად უცვლელი* სახითაა შეთვისებული; *ჰაუდრობ/ჰაუდრობ* (ზზ.)/*აუდრობ* (ბქ., ლშზ., ჩოლ.)/*აუდარობ* (ლნტ.) < ქართ. *ავ-დრ-ობ-ა* (/ავ-დრ-იან-ობ-ა) „ცუდი ამინდი, წვიმები“ სიტყვისაგან *ხმოვანთა ფშვინვიერი შემართვის, სიგრძისა* და *უმლაუტის* გზით. ლენტეხური, რომელიც სუსტი რედუქციით გამოირჩევა, წარმოგვიდგენს ქართულ სრულ ფუძეს (*აუდარობ* < ქართ. *ავ-დარ-ობ-ა); *ლო-ჰაუდრ-ე/ლო-ჰაუდრ-ე/ლო-ჰაუდარ* (ზზ.)/*ლო-აუდარ/ლო-აუდრ-ე* (ლშზ.)/*ლო-აუდარ-ე* (უშგ.) < ქართ. გა-ავდრ-ე-ა/*ავდრ-ობ-ა „ცუდი დარის დადგომა“, შდრ. ბქ. *ჩუ ლიმხე; მე-ჰაუდარ* (ზზ.)/*მე-აუდარ/ი* (ლნტ.) „კარგი ამინდის ნიშანი, ავდრის გამომწვევი (ზედმიწ. – *მო-ავდრ-ე)“ < ქართ. ავ-დარ-ი „ცუდი ამინდი, ცუდი დარი“ და სხვ.

შენიშვნა: ასევე საინტერესოა სვანური ენის დიალექტებში ძალზე გავრცელებული *ჰჰნდურ/ნაჰჰნდურ* (ბზ.)/*ჰჰნდურ/ნაჰჰნდურ* (ბქ.)/*ნადენდერ* (ქს.) „სახურავიდან წვეთ-წვეთად მომდინარე ნაწვიმარი წყალი (ზედმიწ. – ნა-ავდრ-ალ-ი)“; *ლიჰანდ[ტურ]ე/ლიჰენდ[ტურ]ე* (ბზ.)/*ლიჰანდურე* (ზს.)/*ლიჰანდური/ლიჰადური* (ბქ.)/*ლიენდრე* (ქს.)/*ლიენდრე* (ლშზ., ჩოლ.) „წვეთება სახურავიდან (თოვლის ნადნობისა, წვიმისა)“, *ზედმიწ. – *ავდრ-ობ-ა... ფორმებიც...*

კვლევამ აჩვენა, რომ ქართულ-ზანურის გზით შეთვისებული არაერთი მეტეოროლოგიური მოვლენის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეული დასტურდება სვანურში, რომელთაც სესხებისას სხვადასხვა სახის ფონეტიკური და სემანტიკური ცვალებადობა განუცდიათ.

ბ) *ქართულ-მეგრულის გზით (სპარსულიდან, ოსურიდან, ებრაულიდან, ბერძნულიდან...)* შეთვისებული ლექსიკური ერთეულები:

ლი-ზთქ-ენ-ე (ჩოლ.) „თავსხმა წვიმა (ზედმიწ. – **ზათქ-უნ-ი*)“ < ქართ. *ზათქ-ი* (< სპარს. *zatak*) „ძლიერი ხმა (ხმაური)“ ფორმისაგან. ჩოლურულ მეტყველებაში გამოვლენილი მასდარული ფორმა, რომელშიც -*ზთქ* ძირი გამოიყოფა, შედარებით ახალი ნასესხობა ჩანს ქართული *ზათქ-ი* სიტყვისაგან ძირეული ხმოვნის რედუქციით. ქართულ *ზათქს* არ მოეპოვება მასდარული და მიმღებური ფორმები, მიზეზიც გასაგებია, საენათეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული თვალსაზრისების მიხედვით (იმედაძე 2014:80-81; ანდრონიკაშვილი 1996:96), იგი ითვლება სპარსულიდან მომდინარედ, თუმცა სიტყვის წარმომავლობისა და სპარსულის გზით შემოსვლის შესახებ აზრთა სხვადასხვაობაა ქართველ მეცნიერთა შორის.

მეხ (ზს., ქს.)/*მეხ* (ლნტ., ჩოლ.) < ქართ. *მეხ-ი* (< ოს. *meç*, შდრ. *miğ/meğ* – *ğ* > *x* სიტყვის ბოლოს) „ატმოსფერული ელექტრობის განმუხტვა დედამიწაზე“ სიტყვისაგან როგორც *ფონეტიკურად უცვლელი*, ასევე *ფონეტიკურად სახეცვლილი* ფორმით. სვანურის ზოგ დიალექტსა თუ კილოკავში რედუცირებულ (*მეხ*) ფუძეს სემანტიკური ტრანსფორმაციაც განუცდია და „ცუდი ამინდის“ მნიშვნელობა მიუღია. ბუნებრივია, აქვე უნდა განვიხილოთ მასდარული ფორმა – *ლი-მხ-ე* (ბქ.) „გაავდრება (ზედმიწ. – **გა-მეხ-ებ-ა*)“, რომელიც ასევე ქართ. *მეხ-ი*-საგან არის ნაწარმოები (შდრ. ასევე *მე-მხ-ე* (ბქ.) „ავდრის გამო-მწვევი პიროვნება, რომელიც საფასურად გასამრჯელოს იღებდა

(ზედმიწ. – *გა-მ-მეხ-ებ-ელ-ი)“ და გაფორმებულია სვანური მორფოლოგიური ინვენტარით.

როგორც ფონეტიკურ-ფონოლოგიურად, ასევე ეთნოგრაფიულად საინტერესო ფორმაა *ელია/ელა* (ზს., ლნტ.)/*ელი* (ზს., ქს.)/*ელ/ელ/ელა* (ზზ.)/*ელია* (ბქ., ლნტ.)/*ელა* (ლშზ., ჩოლ.) „ამინდის ღვთაება, ღვთაება ავდრიანობისა“ < ქართ. {წმინდა} ელია (< ძვ. ებრ. eliyahu „ღმერთ-ი – სიმაგრე ჩემი“) „ძველი და ახალი აღთქმის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წინასწარმეტყველი“ ანთროპონიმისაგან სხვადასხვა ფონეტიკურ-ფონოლოგიური პროცესების (*იოტაციის, უმლაუტისა და აუსლაუტის გამარტივების*) გავლით. ელია წინასწარმეტყველის სახელთან არის ასევე დაკავშირებული სვანეთში დღემდე ცოცხალი რელიგიური დღესასწაული: *მ-ელა-ობ* (ზზ.)/*მ-ელი-ობ* (ბქ., ქს.)/*მ-ელ-ობ/ელ-ობ* (ბქ.) „ამინდის მფარველი ღვთაებისადმი მიძღვნილი დღეობა“ < ქართ. ელია-ობ-ა (< {წმინდა} ელია) და გაფორმებულია სვანური ენისათვის დამახასიათებელი მორფოლოგიური აფიქსებით (საღლიანი 2016:405).

ტარეს (ზს., ლნტ.)/*ტარეს* (ზს., ჩოლ.)/*ტარესჷ* (ზზ., ჩოლ.)/*ტაროს/ტაროც* (ლშზ.)/*ტარჷს* (ზზ., ლნტ.)/*ტარჷც* (ჩოლ., უშგ.)/*ტარისჷ* (უშგ.) 1. „ამინდი“, 2. „გუნება, განწყობილება, ჯანმრთელობა; ბედი“ < ძვ. ქართ., გურ., იმერ. ტაროს-ი (< ბერძ. *ταραξι*) „ამინდი“ ფორმისაგან სვანური ენისათვის დამახასიათებელი სხვადასხვა ფონეტიკური პროცესების (*პალატალიზაცია-დეპალატალიზაციის, აფრიკატიზაცია-დეზაფრიკატიზაციის, მეტათეზის-ის...*) განხორციელებით.

ტურსინა/ტურსინა (ჩოლ.) „თოვლიანი, ქარიანი ამინდი; ქარბუქი“ < სავარაუდოდ რუს. *туча* „ყინულის უზარმაზარი თოში, რომელიც წარმოიქმნება ყინულების შეჯგუფების შედეგად ჩრდილოეთის ზღვებში, ტბებსა და მდინარეებში; ხორგი“, თუმცა დარწმუნებული არ ვართ!

გ) *ადილეურიდან შეთვისებული ლექსიკური ერთეულები*: სამეცნიერო ლიტერატურაში, როგორც ცნობილია, დიდი ხანია გამახვილებულია ყურადღება სვანურში აფხაზურ-ადილური ენებიდან შესულ ლექსიკაზე (ს. ჯანაშია, გ. როგავა, ვ. შენგელია, მ. ბუკია, მ. საღლიანი...). გასული საუკუნის 50-60-იან წლებში ს. ჯანაშია სვანური ენის ლექსიკურ ფონდში ქართველურ-ადილური საერთო ელემენტების გარდა, მთელ ჩერქეზულ ფენას გამოყოფდა (ჯანაშია 1959:85). მისი აზრით, ჩერქეზული ელემენტი სვანურში მხოლოდ იმის მოწმობაა,

რომ ამ ქართველურს და, ზოგადქართველურის თვალსაზრისით, უაღრესად საყურადღებო ენას რომელიღაც ისტორიულ პერიოდში მჭიდრო და ინტენსიური კონტაქტი ჰქონია ჩერქეზულ ენობრივ-კულტურულ სამყაროსთან (ჯანაშია 1959:86). საყურადღებოა ისიც, რომ სვანურში, გარდა ჩერქეზულისა, აფხაზურთან საერთო ლექსიკაც დასტურდება.

საენათმეცნიერო ლიტერატურაში ქართველურ და ჩერქეზულ ენათა ურთიერთობის ფაქტებს სამ კატეგორიად აჯგუფებდნენ: 1. საერთო ელემენტები, 2. გავლენები ქართველური ენებისა ჩერქეზულზე და 3. გავლენები ჩერქეზული ენებისა ქართველურზე (ჯანაშია 1959:85).

ვინაიდან ამჯერად მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ძირ-ფუძეების შესახებ გვაქვს მსჯელობა, წარმოგიდგინთ ადიღეურიდან სვანურში შეთვისებულ შემდეგ ლექსიკურ ერთეულებს:

მუს[უ] (ზს., ქს.), შდრ. ზს. *შდუუე*, ბქ., ლშხ., ჩოლ. *შდუე*, ლნტ. *შტუე* „თოვს“ < ადიღ. *უასგ* „თოვლი“ (შდრ. ყაბარდ. *უას*, აზაზ. *სგ*, აფხ. *ა-სგ*).

სვანურ-აფხაზურ ენებში თოვლის აღმნიშვნელი საერთო სიტყვის ქონებაზე ჯერ კიდევ ნ. მარი და პ. ჭარაია მიუთითებდნენ. ამ ფაქტის არსებობამ კი ნ. მარს დაანახვა აფხაზური ფენის მემკვიდრეობა სვანურში და, ასევე, მანვე მიაქცია ყურადღება იმ გარემოებას, რომ „თოვნა“ ზმნისათვის სვანურში გამოყენებულია ქართველური ძირი „შდვ“ (მარი 1912:28), თუმცა აფხაზური თოვლის აღმნიშვნელი სიტყვის („სგ“) შედგენილობის თვალსაზრისიდან გამომდინარე, ს. ჯანაშიას სვანური ფუძე ჩერქეზულიდან შეთვისებულად მიაჩნდა (1959:106). *მუს*- ძირისაგან არის ასევე ნაწარმოები ბზ. *ნა-მუს* და ჩოლ. *ნა-მუს-რ-ან* „ნათოვლი/თოვლნადები“ ფორმები.

უჩხე/უჩხა (ზს., ქს.)/*უუჩხე* (ბქ.) < ადიღ. *უაშხ/უასხე* „წვიმა“ (შდრ. ყაბარდ. *უაშხ*).

სვანური საანალიზო ფორმა, ს. ჯანაშიას აზრით, ჩერქეზულიდან უნდა იყოს მთლიანად შეთვისებული ისევე, როგორც *მუს* „თოვლი“ (იქვე:107). ჩერქეზულის გზით დამკვიდრებული ძირ-ფუძისაგან კი არაერთი ფორმაა ნაწარმოები სვანურში, მაგ.: ბქ., ლნტ. *ლო-უჩხე/ლო-უჩხე-ე* „წვიმა (ზედმიწ. – გაწვიმება)“; *უ-ჩხ-არ-ობ* (ბზ., ლშხ., ჩოლ.)/*უ-ჩხ-არ-ობ* (ბქ., ლნტ.) „წვიმიანობა“; *ნა-უჩხ* (ზს., ლნტ.) „ნაწვიმარი“ და ა. შ., რაც იმაზე მიანიშნებს, რომ სვანურმა ადიღეური ფორმა გაითავისა და საკუთარ მორფოლოგიურ ყალიბში მოაქცია.

ტოლ (ბზ., ქს.)/ტოლო (ლნტ.) „მცინვარი“ < ადილ. (როგავა 1966).

2. *საერთოქართველური მეტეოროლოგიური მოვლენების ამ-სახველი ლექსიკური ერთეულები*, რომელთაც ფუძეენასთან დაშორების კვალდაკვალ სხვადასხვა სახის ფონეტიკურ-ფონოლოგიური და სემანტიკური ტრანსფორმაცია განუცდიათ სვანურში და კანონზომიერი ფონეტიკურ-სემანტიკური შესატყვისობები მოუციათ, ესენია:

ბინტტ (ზს.) < ს.-ქართვ. **ბუნდ*- „ნისლი, ბინდი, ბურუსი“ არქეტიპისაგან.

სპეციალურ ლიტერატურაში სვან. *ბინტტ/ბუნტ* „ნისლი, ბურუსი“ : ქართ. *ბუნდ*-ი, *ბუნდ-ოვ-ან-ი*, *ბინდ-ბუნდ*-ი, მთიულ. *ბუნდ-ი* „მუქი ფერისა“ ფორმათა შედარება-შეპირისპირების საფუძველზე აღდგენილია ს.-ქართვ. **ბუნდ*- „ნისლი, ბინდი“ (ჩუხუა 2000-2003:68-69). როგორც მ. ჩუხუა მიუთითებს, „სვანურში *ნდ* → *ნტ* გადასვლა განხორციელდა ქ. ლომთათიძის წესის მიხედვით (მუდერ ხშულთა გამკვეთრება სონანტებთან მეზობლობაში)“ და როგორც ვარაუდობს, სვანურშიც ისტორიულად ქართული *ბუნდ*- ტიპის ფუძე უნდა გვექონოდა, საიდანაც **ბუნდ* → **ბუნინდ* → **ბინდლ* საფეხურების გავლით განვითარდა თანამედროვე *ბინტტ/ბუნტ* ფორმა (იქვე).

ბურდან (ბქ.)/*ბურტინა* (უშგ.) „თოვლიანი ქარბუქი“, შდრ. ქართ. (იმერხ.) ფურთუნა „ქარიშხალი“.

ადვილი შესაძლებელია საანალიზო ძირ-ფუძეთა საერთოქართველურ დონეზე აღდგენა: ქართ. *ფურთ-ფურთ-უნ*-ა „ქარიშხალი“ : ბქ. *ბურდ-ან*, უშგ. *ბურტ-ინ*-ა „თოვლიანი ქარბუქი“. ქართ. ფურთძირს კანონზომიერად შეესატყვისება სვან. *ბურდ-ბურტ*-. *ფ* → *ბ* პროცესი დამახასიათებელია სვანურისათვის (მაგ., შდრ. ლი-*ბურთ-წლ/ლი-ბურთ-წლ/ლი-ბულთ-წლ* (ბზ.)/*ლი-ბურთ-ალ/ლი-ფურთ-წლ/ლი-ფურთ-ალ* (ბქ.)/*ლი-ბულთ-წლ* (ბზ., ლშხ.)/*ლი-ბულთ-ან-წლ/ლი-ბულთ-ან-წლ* (ლშხ.)/*ლი-ფურთ-ელ* (ლხმ.)*ხლმ*. < ქართ. *ბურთ-ა-ობ*-ა „ბურთის თამაში“, თუმცა სესხებასაც არ გამოვრიცხავთ).

მეჯარ (ზს., ლნტ.)/*მეჯარ* (ბქ.)/*მეჯარ* (ლშხ.) „გაყინული თოვლი/ყინული“ < ს.-ქართვ. **ზარ-/*მ-ზარ*- „ყინვა“ არქეტიპისაგან.

სვან. *მეჯარ* (ზს., ლნტ.)/*მეჯარ* (ბქ.)/*მეჯარ* (ლშხ.) „გაყინული თოვლი, ყინული“ : ქართ. *ზარ-ზრ*-, *მ-ზრ-ალ-ი*, *მზარ-ი* „ეწოდება, თუცა შემბალი თოვლი შეყინა“ (საბა) : *ზან*. (მეგრ.) *ბჟერ*- → || *ბჟირ*-აფ-ა „დაზრობა“, *ბჟერ*- || *ბჟირ*-აფ-ილ-ი „დამზრალი“ ფორმათა შეპირისპირებითი ანალიზის საფუძველზე სამეცნიერო ლიტერატურაში

აღდგენილია საერთოქართველური *ზარ- || *მ-ზარ „ყინვა“ არქეტიპი (ჩუხუა 2000-2003:153), შდრ. ასევე სვან. ლი-მჯერ-ი „გაყინვა“, ლგ-მჯერ-ე „გაყინული“ და ა. შ.

მე-ფხ-ე (ზზ., ლშხ., ჩოლ.)/მე-ფხ-ე (ბქ., ლნტ.) „მოწმენდილი ცა; ცის კამარა“ < ს.-ქართვ. *ფხ- / *მე-ფხ-ე- არქეტიპისაგან.

სვან. ფხ- მე-ფხ-ე (ზზ., ლშხ., ჩოლ.)/მე-ფხ-ე (ბქ., ლნტ.) „მოწმენდილი ცა; ცის კამარა“, ი-მე-ფხ-ალ „იდარებს“, ი-მე-ფხ-ალ-და „იდარებდა“; ქ-ად-მე-ფხ-ან „გამოიდარა“, შდრ. ასევე: ზზ. ლი-მე-ფხ-ალ, ბქ. ლი-მე-ფხ-ალ „გამოიდარება“ : ლაზ. ფხ- მა-ფხ-ა „მოწმენდილი ცა; მზიანი; ნათელი დღე“; წა-მა-ფხ-ა „წყარო“ ფორმათა შედარება-შეპირისპირების საფუძველზე საერთოქართველური ფუძემენისათვის აღდგენილია *ფხ- ძირი (ფენრიხი, სარჯველაძე 2000:480), ხოლო გ. კლიმოვის მიერ *მე-ფხ-ე- არქეტიპი (შდრ. ძვ. ქართ. ნეფხუვა „სიცივე, ყინვა, თოში, თრთვილი“).

ლი-რხ-უნ-ალ (ზზ.)/ლი-რხ-გნ-ალ/ალ (ბქ.)/ლი-რხ-გნ-ალ (ლშხ., ჩოლ.) „ჭექა-ქუხილი/გრუხუნის“ < ს.-ქართვ. *რახ-

საენათმეცნიერო ლიტერატურაში ქართულ-სვანურ (შდრ. ქართ. რახ- რახ-უნ-ი; რახ-რახ-ი : სვან. რხ- ლი-რხ-უნ-ე „ჭექა-ქუხილი“; ლი-რხ-უნ-ალ-ი ხლმ. „ჭექა-ქუხილი“) სათანადო ფორმათა შეპირისპირების საფუძველზე აღდგენილია ს.-ქართვ. *რახ- არქეტიპი (ფენრიხი, სარჯველაძე 2000:379), თუმცა, ჩვენი აზრით, აქ უფრო სესხებასთან გვაქვს საქმე, ვიდრე შესატყვისობასთან.

ქესა (ზზ., ჩოლ.)/ქესა (ზზ.)/ქესე (ბქ.)/ქერსინა (ზზ.), შდრ. ბქ. ქექ „თოვლის ფიფქი, მშრალი თოვლი; ქარბუქი“ < ს.-ქართვ. *ქირს-, *ქირს-ლ- „თოვა, წვრილ-წვრილი ფიფქი“ არქეტიპისაგან.

სვან. ქესა (ზზ., ჩოლ.)/ქესა (ზზ.)/ქესე (ბქ.)/ქერსინა (ზზ.), შდრ. ბქ. ქექ „თოვლის ფიფქი, მშრალი თოვლი; ქარბუქი“ : ქართ. (ფშ.) ქირსლ-, მთიულ. ქირსლ-ი „ქერტლი“, ქირსლ-ი, ქირსლ-ავ-ს „წვრილ-წვრილად თოვა“ ფორმათა შეპირისპირების საფუძველზე აღდგენილია საერთოქართველური *ქირს-, *ქირს-ლ- „თოვა, წვრილ-წვრილი ფიფქი“ (ჩუხუა 2000-2003:261).

ლი-მდუ-ე/მდუ-ა (ზზ.)/ლი-მდუ-ე (ბქ., ლშხ.)/ლი-მტუ-ე (ლნტ.) „თოვა“ < ს.-ქართვ. *თოუ- არქეტიპისაგან.

სვან. მდუ-ე ლი-მდუ-ე/მდუ-ა (ზზ.)/ლი-მდუ-ე (ბქ., ლშხ.)/ლი-მტუ-ე (ლნტ.) „თოვა“... : ქართ. თოვ- თოვ-ს; თოვ-ა; თოვ-ლ-ი... : ლაზ. მთვ-მთ- მთ-უფ-ს „თოვს“; ო-მთ-უ „თოვა“, მთვ-ა-ს „გათოვდება“; დო-მთ-უ „გათოვდა“; გი-ო-თუნ-ს „ათოვს“... ფორმათა შე-

დარება-შეპირისპირებითი ანალიზის საფუძველზე საერთოქართველური ფუძეენის დონისათვის აღდგენილია რეკონსტრუირებული *თოლ- არქეტიპი (ფენრიხი, სარჯველაძე 2000:238). შდრ. ასევე შდულ-ძირისაგან ნაწარმოები შემდეგი ფორმები: ზს. ნა-შდულ „ნათოვლარი“, ზს. ლუ-შდულ-ე „ჩამოთოვლილი“.

ჟღერ (ლშხ.)/*ძღარ/ზღარ* (ჩოლ.) „თქეში, თავსხმა, კოკისპირული წვიმა“, შდრ. ასევე გურ. ლე-ზღმ-ა/ლე-ზღვ-ა.

სვან. *ჟღერ* ძირის შესატყვისად სპეციალურ ლიტერატურაში მიჩნეულია ქართ. (იმერ.) *ზღველ-ა* „დიდი კოკისპირული წვიმა“ და ზან. (მეგრ.) *ზღვარ-ზღვალ-ი* „კოკისპირული წვიმა“. ფუძეთა რეკონსტრუქციის შედეგად კი ს.-ქართვ. ფუძეენის დონეზე აღდგენილია *ზღველ- „დიდი წვიმა“ არქეტიპი, რომელიც → ქართ. ზღველ-ა : ზან. ზღვარ-ზღვალ-ი (← *ჟღვარ-ჟღვალ-ი) : სვან. *ჟღერ* ← **ჟღუერლ-* როგორც მ. ჩუხუა ვარაუდობს, სვანურ ფუძეში დაკარგულია *უ* სონანტი (*ჟღუერ* → *ჟღერ*), *ლ/რ* სონორთა მონაცვლეობა კი ხშირი მოვლენაა. რაც შეეხება ლექსუმურ დიალექტში დადასტურებულ *ჟღერ-ი* „დიდი წვიმა“ ფორმას, მას სვანიზმად განიხილავს. ზანური გაორკეცებული ფუძის ზღ კომპლექსი, ავტორის ვარაუდით, მიღებულია ისტორიული *ჟღ* კომპლესისაგან (ჩუხუა 2000-2003:186).

ვფიქრობთ, აქვე შემოვა სვან. (ჩოლ.) *ძღარ/ზღარ* „თქეში, თავსხმა, კოკისპირული წვიმა“ ფუძეც, რომელიც, შესაძლოა, უფრო მოგვიანებით შეითვისა სვანურმა მეგრულისაგან (შდრ. ფუძეგაორკეცებული კომპოზიტის პირველი შემადგენელი კომპონენტი *ზღვარ-*) და შემდეგ აფრიკატიზაციით მივიღეთ *ძღარ* ფუძე.

ჟღ[უ]ლჳ (ზს.)/*ჟღჳ* (ბქ.) „თოვლჳყაპი“ : ქართ. გურ. ჟღვიპ-ი „გამუდმებული ნისლიან-წვიმიანი, ნესტიანი ამინდი“ შესატყვისობათა იდენტურობა ფონემათა ამ რიგში დასაშვებია ქართ. *ჟღ* : სვან. *ჟღ*, რაც შეეხება ძირეულ ჳ'ს, პროცესი ასე უნდა წარმართულიყო: ქართ. *ი* → *ე* || *ჳ*. ზემოსვანურ ფორმაში დაჩნდება ასევე *ლ* სონორი, რომლის ჩართვაც სვანურში ხშირი მოვლენაა.

3. *საკუთრივ სვანური მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ლექსიკური ერთეულები*. მეტეოროლოგიური ლექსიკური ერთეულების სინქრონიულ-დიაქრონიული თვალსაზრისით განხილვამ აჩვენა, რომ უცხო ენებიდან შეთვისებულ და ამასთანავე საერთოქართველურ მასალას სჭარბობს საკუთრივ სვანური მასალა, რომელთა სრულყოფილი ეტიმოლოგიზაცია ჯერჯერობით მაინც შეუძლებელია

სხვა ქართველურ ენებში შესატყვისი ფუძეების არქონის გამო. ეს ლექსიკური ერთეულებია: *ახ* (ჩოლ.) „ცუდი ამინდი“; *ათუ* (ზს.)/*ათუი* (ლშხ., ჩოლ.)/*ათუი* (ლნტ.) 1. „ცხელი“, 2. „სიცხე“; *ნამთუი* (ზს.) „სიცხე“; *ათუარობ/ათუარობ* (ზზ.)/*ათუარობ/ათუარობ* (ბქ.)/*ათუიარობ* (ლშხ.)/*ათუიარობ* (ლნტ.)/*ათუიერუ* (ჩოლ.) „სიცხიანობა, სიცხე, გვაღვა“...; *ბაბა* (ჩოლ.) „ქვენა ქარი (კალოზე მარცვლის გასანიავებელი)“; *ლი-ბაბ-ი* (ჩოლ.) „ხვავრიელად თოვა“, შდრ. ბქ. *ლი-ბაბ-ი* „მიმობნევა, მიმოფანტვა“; *ბარძუა* (ჩოლ.) „ქარიშხალი“; *გერაბ* (ლხმ.) „ნამქერი“; *დინდგუილ* (უშგ.) „ნისლი, ბურუსი“; *თათქ* (ჩოლ.) „მცირე თოვლი“; *თართხულა* (ზს., ჩოლ.) „თოვლნარევი წვიმა“; *ლი-თართხულ-ი* (ზს., ჩოლ.) „თოვა წვიმანარევი ფანტელებით“ (შდრ. ქართ. (იმ., გურ.) ამოთართხვ-ლ-ა/ამო-თითხვ-ნ-ა, მოხ. ამო-თართვ-ლ-ა...), შდრ. ასევე ქართ. თერხვ-ი „ზეფიროსისა და ჭალიკონის საშუალ ქარი“ (საბა), ქართლ. „ქარი“ (ჩუხუა, გვ. 212; *თხარსკ* (ბქ.) „სეტყვა“; *თხალშაბ* (ჩოლ.) „თოვლჭყაპი“; *კუარემ* (ზს., ლშხ.)/*კუარემ* (ლნტ.) „ყინული“; *კუარმარობ* (ბქ.)/*კუარმობ* (ჩოლ.) „ყინვა“; *მადურა* (ზზ.) 1. „საავდროდ გამზადებული ღრუბლები“, 2. „ძლიერი (ქარიანი) წვიმა“; *მაოტა* (უშგ.) „ქარიშხალი“ (ფორმით ქართულს ჰგავს, მაგ., მაოტი/მაოტებელი „გამაქცეველი, განმდევნელი“); *მელირ* (ჩოლ.) „ოდნავ დარი, მოწმენდილი“; *ლი-პინსლ-აბ-ი* (ბქ.) „წვრილი ფიფქებით თოვა“; *პისტ* (ზს.)/*პის* (ბქ., ლნტ.)/*პის* (ლშხ.) 1. „წვრილი თოვლი“, 2. „მტვერი“; *რაპატ* (ზზ.)/*რაპატ* (ლშხ.)/*რაფ* (ბქ.) „ზვავისა და ქარისაგან ერთად თავმოყრილი თოვლი; ნამქერი, ლავგარდანი“; *სკარხალ* (ზზ., ქს.) „სეტყვა“; *ტორა* (ჩოლ.) „ქარბუქი (თოვლიანი)“; *ტყურაფ* (ჩოლ.) „სითბოსაგან გამდნარი თოვლი“; *უმუშ* (ზზ.) „ქარი (მთისა, რაღაც სუნის მომტანი“; *ტეჯ* (ლხმ.) „ნისლი; ბუდი“; *ლი-ფიმფლ-აბ-ალ-ი* (ლშხ.) *ხლმ*. „ოდნავ, მცირე ფიფქებით თოვა“; *ლი-ფიმფრს-ი* (ჩოლ.) „მშრალად თოვა“; *ფირფრც* (ლშხ.) „თოვლის ფიფქი“ (შდრ. ქართ. (ლექს.) ფირფიც-ი „იგივეა, რაც ტივტივი, – რაიმე საგნის, სხეულის მოგდება სითხის ზედაპირზე და ცურვა“); *ლი-ფიმფლ-აბ-ი* (ლშხ.) „ოდნავ, მცირე ფიფქებით თოვა“; *ფობ* (ლშხ.) „ნათოვლარი ადგილი“; *ქლატ* (ზზ.)/*ქნატ* (ბქ.)/*ქლატ* (ლშხ.) „ნიავი“, გადატ. ბზ. *ქლატ ხოდახ* „ნიავემა დაჰკრა, გაცივდა (ზედმიწ. – ნიავი მოერტყა)“; *ყაფნარობ* (ბქ.)/*ყაფრანობ* (ჩოლ.) „სიცხიანობა; პაპანაქება“; *ყაყირ/ყაყნ* (ზზ.)/*ყაყან* (ბქ.)/*ყაყან* (ჩოლ.) „სიცხე, პაპანაქება“; *შიშგარა* (ბქ., ქს.) „ჟუჟუნა წვიმა“; *ჩუაბრა* (ზზ., ლშხ.)/*ჩუაბრა* (ბქ.) „ქვენა ქარი“; *ლი-ძარძლულ-ი* (ჩოლ.) 1. „წვიმანარევი თოვა“, 2. „ცრა, ჟინჟღვლა“; *ლი-ძედრ-ი* (ჩოლ.) „წვრი-

ლად წვიმა“; ლი-*ძღრგნ*-ე (ზზ.) „ჟინჟღვლა“; *წარდ* (ჩოლ.) „ცუდი ამინდი“; *წიფხარა* (ზზ., ლშხ.)/*წიფხარა* (ბქ., ლნტ.) „ცრა (წვიმისა)“, შდრ. ასევე: ლი-*წიფხარ*-ე (ზზ., ლშხ.)/ლი-*წიფხარ*-ე (ბქ., ლნტ.) „ცრა (წვიმისა), ჟინჟღვლა“; *ნა-წიფხარ* (ზზ., ლშხ.)/*ნა-წიფხარ* (ბქ., ლნტ.) „ოდნავ ნაწვიმარი, ნაჟინჟღლი“...; ლი-*წრანწ*-ე (ჩოლ.) „ძლიერი თოვა“; *ჭანლანჭყ* (ჩოლ.) „წვიმიან-ტალახიანი ამინდი“, შდრ. ზ.-აჭ., ხევს. *ჭანჭახ*-ი „ჭაობი“, ფშ. *ჭან-ჭახ*-იან-ი „ძლიერ დასველებული, გა-ლუმპული“, გურ., აჭარ. *ჭონ-ჭყო* „ჭაობიანი, წყლიანი ადგილი“ (მიუხედავად ქართულ-სვან-ურ ფორმათა სტრუქტურულ-სემანტიკური მსგავსებისა, ვფიქრობთ, ჩოლურული საანალი-ზო ლექსიკური ერთეული უნდა განვიხილოთ, როგორც საკუთრივ სვანური ფორმა); ლი-*ჭურნ*-ე (ზზ.) „ძლიერ თოვა“, შდრ. ბქ. ლი-*ჭურიძ*-ე (ბქ.) „სითხის ბარაქიანად დასხმა“ და ა. შ.

4. ცალკე გამოვყავით *მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ჰიბრიდული ლექსიკური ერთეულები*, სადაც შესიტყვევის ერთერთი კომპონენტი ნასესხებია, მეორე კომპონენტი კი – საერთოქართველური ან საკუთრივ სვანური, მაგ.:

ბიქუბორია (ლშხ., ჩოლ.) „ქარბორია (ზედმიწ. – *ბუქ-ი ბორია*), იგივეა, რაც ბორიო“ < ს.-ქართვ. **ბუქ-ი* „ქარი, ქარიანი თოვლი“ და < ძვ. ქართ. *ბორია*-[მ] „ქარი იგი ჩრდილოდსა“ (შდრ. ახ. ქართ. ბორიო „ცივი ძლიერი ქარი ჩრდილოეთისა“) სიტყვისაგან ხმოვანთა სიგრძის მეშვეობით.

გუალაჭარობ (ზზ.)/*გუალაჭარობ* (ბქ.) „გვალვის პერიოდი, გვალვიანობა (ზედმიწ. – *გვალვ-ებ-ობ-ა*)“ *ხლმ.* < ქართ. *გვალვ-ა* „ხანგრძლივი უწვიმობითა და სიცხით გამოწვეული ნიადაგის სიმშრალე“. ქართულის გზით შეთვისებულ *გუალაჭ-არ-ობ*/*გუალაჭ-არ-ობ* ფორმაში ქართულიდან ნასესხებ ძირსა (*გუალაჭ*-) და ასევე ქართულ-ობ სუფიქს შორის ჩართულია სვანური მრავლობითობის *-არ/-არ* სუფიქსი. *-არ* სუფიქსისეული ხმოვნის სიგრძე გამოწვეულია მორფემათა ზღვარზე ხმოვანთა შერწყმის შედეგად, რაც დასტურდება გრძელხმოვიან დიალექტებში. ბალსქვემოურში, როგორც წესი, ასეთ შემთხვევაში ხმოვანი უკვალოდ იკარგება (იხ. *გუალო*).

ქარმანგხ (ზზ., ლნტ.)/*ქარმეფხ* (ლშხ.) „ღრუბლებით სანახევროდ დაფარული ცა (ქარ-დარი); მეჩხერღრუბლიანი ცა (ზედმიწ. – **ქარ-მეფხ-ე*)“.

საანალიზო ლექსიკური ერთეული, ცხადია, ჰიბრიდული კომპოზიტი (ქარ + მწვხ/ქარ + მეფხ), რომლის პირველი კომპონენტი ბზ., ლნტ. ქარ < ქართ. ქარ-ი'საგან პალატალური უმლაუტის საშუალებით, ლშხ. ქარ < ქართ. ქარ-ი'საგან ფონეტიკურად უცვლელი სახით, ხოლო მეორე კომპონენტი მწვხ/მეფხ საერთოქართველურია (იხ. მწ-ფხ-ე);

ყბმი (ბზ.) „უნისლო, უწვიმო ამინდი მოწმენდილი ცით“; სგმი-ყბმი (ბზ., ლშხ.)/სგმი-ყბმი (ჩოლ.)/სგმი-ყბმი (ლნტ.) „თბილი და წყნარი ამინდი“, შდრ. გადატ. ფორმით გამოყენებული ზმნისართული სგმი-ყბმი-დ „დამშვიდებულად, დაწყნარებულად“; ლი-ყბმ-ე (ბზ., ჩოლ.) „წვიმის გადაღება, გამოდარება“; [ქა] ლგ-ყბმ-ე (ბზ.) „გადაღებული წვიმა“. სვანური ყბმი/ყბმი შესაძლოა დავუკავშიროთ ქართულ, კერძოდ რაჭულ-იმერულ ყუმ-ი'ს, რომელსაც აქვს სიჩუმის სემანტიკა, თუმცა მისი ახსნა უფრო შესაძლებელია სვანურისავე ნიადაგზე, შდრ. მაგ., ზს. ლი-ყმ-ე „ხრჩობა, დახრჩობა“, ზმნის პირიანი ფორმა (ჩოლ.) ქ'ედ-ყბმ-ან „გადაიღო წვიმამ, გამოიდარა“ თითქოს ამ ფორმიდან მომდინარეობას უჭერს მხარს, თუმცა მაინც საეჭვოა და დამატებით კვლევას საჭიროებს. რაც შეეხება სგმი-ყბმი/სგმი-ყბმი/სგმი-ყბმი ფორმის პირველ შემადგენელ კომპონენტსა და მისგან ნაწარმოებ მასდარულ და მიმდებურ ფორმებს (შდრ.: ბქ. ლი-სგმ-ე, ჩოლ. ლი-ლ-ცგმ-ე „წვიმისაგან თავის შეფარება“, ბზ. ლა-სრმ, ბქ. ლა-სიმ/ლა-სგმ, ლშხ.-ლნტ. ლა-ლ-ცგმ „თავშესაფარი წვიმისას“ და ა. შ.), მათ შესახებ მსჯელობა წარმოდგენილი გვაქვს ჩვენს ერთ-ერთ ნაშრომში _ „აფრიკატიზაცია-დეზაფრიკატიზაციის პროცესები ჩოლურულ მეტყველებაში“ (იხ. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, XLV, თბ., 2017). როგორც საანალიზო ლექსიკურ ერთეულზე დაკვირვებამ ცხადყო, მას შესატყვისები არ ეძებნება სხვა ქართველურ ენებში. აქ ყურადღებას იქცევს ქვემოსვანურ დიალექტებში დადასტურებული ც თანხმოვნის შემცველი ფუძეები. როგორც თავის დროზე განვაცხადეთ, აქ ადგილი აქვს აფრიკატიზაციას იმ შემთხვევაში, თუკი ზემოსვანურ ლა-სრმ/ლა-სიმ/ლა-სგმ-ს დავუკავშირებთ აჭარულ სემსე „ქოლგა“ და ხევს. სიმურ-ი „წყალი ხატის ენაზე“ ფორმებს, თუმცა ხევსურულ ფორმასთან სვანური ლექსემის დაკავშირება ნაკლებ სავარაუდოა სემანტიკიდან გამომდინარე, უფრო სარწმუნოა აჭარულ ფორმასთან მისი დაკავშირება, რომელიც თურქულიდან ნასესხებად ითვლება. აფრიკატიზებული ლი-ლ-ცგმ-ე და მისგან ნაწარმოები ზმნის პირიანი ფორმები დადასტურდა ჩვენ მიერ სავლეთ პირობებში მოპოვებულ მასალებშიც. ძირითადი მნიშვნელობის (წვიმისაგან თავშესაფარი)

გარდა, აღნიშნულ ლექსემას აქვს გადატანითი მნიშვნელობაც: ეშ *მალცგმა ლირუტლი ი ლაგუანთე ლიზი* (მივლ. მასალ., მთქმელი: ალი-ომა შავრეშიანი, სოფ. ლეუშერი, 71 წლისა) „ძალიან მაწუხებს/მადარდებს ხვალინდელი დღის გათენება და გასვენებაში წასვლა („ისე მაწუხია თენება და სატირალ[ის]კენ სვლა“)“... (2017:161). შდრ. ასევე ლშხ. *ლი-სგლ-ყგმ-ე*, მაგ.: ეჩანლო ატდარს ლოქ იხო ეჯკალიბს, ერე დეცე ნაკუთიმ ლოქ გიმდ ანღრგნი, მარა ჩუ ლოქ *ნოსაჟ ესგლყგმებ* (ლოშხ., სვან. პროზ. ტექსტ., 82:2) „შემდეგ ისე გაავდრდებო, რომ ქვეყანას წალეკავსო, მაგრამ თავი არაფერს შეაფაროთო (ზედმიწ. – მერე ავ-დარ-ს-ო იქმს იმ-ყალიბ-ს, რომ ც-ი[ს] ნატეხიო მიწად მოდიოდეს, მაგრამ *ნუ-მცა-ო* შეაფარებთ თავს წვიმისაგან)“...

ზოგადი დასკვნები:

1. წინამდებარე გამოკვლევაში სათანადო რელევანტურ კვლევებზე დაყრდნობითა და ახალი მიდგომა-ინტერპრეტაციებით წარმოდგინეთ არაერთი მეტეოროლოგიური (ატმოსფერული და ციური) მოვლენების აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულის ფონეტიკურ-ფონოლოგიური, სემანტიკური და ეტიმოლოგიური ანალიზი სვანური ენის ტრადიციულად ცნობილი დიალექტებისა (ბალსხემოურის, ბალსქვემოურის, ლაშხურისა და ლენტეხურის) და ჩოლურული მეტყველების მონაცემების მიხედვით.

2. სინქრონიულ-დიაქრონიული ანალიზის საფუძველზე ჩატარებული კომპლექსური კვლევა დაეფუძნა დიდძალ სვანურ ემპირიულ მასალას, რომლის საფუძველზეც მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი მასალა დაჯგუფდა ოთხ ნაწილად: 1. ნასესხები მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ლექსიკური ერთეულები (თავისი ქვეჯგუფებით), 2. საერთოქართველური მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ძირ-ფუძეები, 3. საკუთრივ სვანური მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი მასალა და 4. მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ჰიბრიდული ლექსიკური ერთეულები.

3. ნასესხები მეტეოროლოგიური (ატმოსფერული და ციური) მოვლენების ამსახველი ლექსიკა, როგორც უკვე ითქვა, დაიყო ქვეჯგუფებად, რამაც საშუალება მოგვცა გაგვერკვია მათი სვანურში შემოსვლის ვითარება. მასალის ანალიზმა კი აჩვენა, რომ ნასესხები ლექსიკური ერთეულების მეტი წილი ფონეტიკურ-სემანტიკურად სახეცვლილია, ხდება შემდეგ ფონეტიკური პროცესები: *უმლაუტი*, *ხმოვან-*

თა სიგრძე, რედუქცია, ბგერათა ჩართვა-დაკარგვა, ხმოვანთა ფშვინვიერ შემართვა და ა. შ., თუმცა პარალელურად ფონეტიკურ-სემანტიკურად უცვლელი სახით ნასესხები ლექსიკური ერთეულებიც საკმაოდ ხელშესახებია.

4. ერთ-ერთ ჯგუფად გამოიყო საერთოქართველური მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ძირ-ფუძეები სათანადო რელევანტურ კვლევებზე დაყრდნობითა და ახალი მიდგომა-ინტერპრეტაციებით. ბგერათშესატყვისობანი კი, როგორც ცნობილია, მონათესავე ენათა ურთიერთმიმართების გარკვევის ერთ-ერთ უმთავრეს და მნიშვნელოვან კრიტერიუმად არის მიჩნეული.

5. ცალკე ჯგუფად იქნა გამოტანილი საკუთრივ სვანური მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ლექსიკური ერთეულები, რომელთა სინქრონიულ-დიაქრონიული თვალსაზრისით განხილვამ აჩვენა, რომ სხვა ენათაგან შეთვისებულ და საერთოქართველურ მასალას სჭარბობს საკუთრივ სვანური მასალა. ამ მასალის სრულყოფილი ეტიმოლოგიზაცია ამჯერად ვერ მოხერხდა სხვა ქართველურ ენებში ფონეტიკურ-სემანტიკური შესატყვისი ფუძეების არქონის გამო.

6. ერთ-ერთ ჯგუფად გამოვყავით მეტეოროლოგიური მოვლენების ამსახველი ჰიბრიდული ლექსიკური ერთეულები, სადაც შესიტყვების ერთ-ერთი კომპონენტი ნასესხები აღმოჩნდა ქართულიდან, მეორე კომპონენტი კი – საერთოქართველური.

7. ვფიქრობთ, დარგობრივი ლექსიკის ამ მეტად მნიშვნელოვანი ლექსიკური ჯგუფის ამგვარი კვლევა, რომელიც დიდძალ სვანურ დიალექტოლოგიურ მასალაზეა დამყარებული და შედარებულია სხვა ქართველურ ენათა მონაცემებთან, ასევე, შეძლებისდაგვარად, გარკვეულია ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულთა სვანურში შემოსვლის ვითარება, საინტერესოა სვანურის ფონოლოგიური და ლექსიკური სისტემების განვითარების ზოგადი სურათის წარმოსადგენად.

ლიტერატურა

ანდრონიკაშვილი 1996 – მ. ანდრონიკაშვილი, ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან, II, ნაწილი I, თბილისი.

- თოფურია, ქალდანი 2000* – ვ. თოფურია, მ. ქალდანი, სვანური ლექსიკონი, თბილისი.
- იმედაძე 2014* – ს. იმედაძე, არაბული წარმოშობის ლექსიკა სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონ ქართულში“, ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია, ქუთაისი.
- მარი 1912* – Н. Марр, К вопросу о положении абхазского языка среди яфетических: ИАН, Санкт-Петербург,
- ონიანი 1998* – ა. ონიანი, სვანური ენა, თბილისი.
- საღლიანი 2016* – მ. საღლიანი, სვანური ენის სტრუქტურის საკითხები, თბილისი.
- ფენრიხი, სარჯველაძე 2000* – ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბილისი.
- ჩუხუა 2000-2003* – მ. ჩუხუა, ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკონი, თბილისი.
- ჩუხუა 2017* – მ. ჩუხუა, ქართულ-ჩერქეზულ-აფხაზური ეტიმოლოგიური მიეზანი, თბილისი.
- ჯანაშია 1959* – ს. ჯანაშია, სვანურ-ადილური (ჩერქეზული) ენობრივი შეხვედრები, შრომები, III, თბილისი.

Medea Saghliani, Nato Shavreshiani
TSU Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Tbilisi
medeasaghliani@yahoo.com nataliashavreshiani@gmail.com

Keywords: Svan language, metrology, terminology

Ethnolinguistic Analysis of Terminology Denoting Meteorological Phenomena in Svan

Summary

The study, based relevant prior research and new approaches and interpretations, presents a phonetic-phonological, semantic, and etymological analysis of numerous lexical units denoting meteorological

(atmospheric and celestial) phenomena considering the traditionally known dialects of Svan (Upper Bal, Lower Bal, Lashkian, and Lentekhian) as well as in Cholur speech. The complex research, conducted on the basis of synchronic and diachronic analysis, is grounded in extensive empirical material from Svan. This material, reflecting meteorological phenomena, has been organised into four sections: 1. Lexical units denoting borrowed meteorological phenomena (with their sub-sections); 2. Common Kartvelian roots denoting meteorological phenomena; 3. Specifically Svan material reflecting meteorological phenomena; 4. Hybrid lexical units denoting meteorological phenomena. The analysis of the material revealed that the majority of borrowed lexical units have undergone phonetic-semantic modifications, involving processes such as umlaut, vowel lengthening, reduction, insertion or loss of sounds, spirantisation of vowels, and etc. However, alongside these, a significant number of borrowed lexical units remain phonetic-semantically unaltered.